

TELEPHELYI TÉNYEZŐK MAGYARORSZÁGON, A GAZDASÁGI SZERKEZET ÉS A TELEPÜLÉSPOLITIKA VÁLLALATI MEGÍTÉLÉSE

¹Koltai Zoltán

¹egyetemi docens, PTE KPVK, Vidékfejlesztési Intézet; koltai.zoltan@pte.hu; ORCID: 0000-0002-7101-4245

DOI: 10.15170/terinno.2024.17.03.02

Absztrakt: A magyarországi települések versenyképességének vállalati megítélése című, rétegzett kérdőíves kutatásunk keretében ezer vállalkozó, vállalatvezető adott választ kérdéseinkre. Kérdőívünkben többek között arra kerestünk választ, hogy milyen tényezőket részesítenek előnyben a magyar vállalati szféra szereplői telephelyük megválasztásakor, mely városainkhoz kapcsolható karakterisztikus jegyként a kedvező gazdasági szerkezet, valamint a hatékony helyi településpolitika. Kijelenthető, hogy a magyar vállalkozások költségérzékenyebbé váltak a kutatásaink által érintett bő tíz évben, a korábbiaknál is fontosabbá vált számukra a felkészült és hatékony munkaerő megléte. Ezekhez a változásokhoz párosult a helyi önkormányzatok településpolitikai aktivitásának megnövekedett jelentősége, ami a mikroszinttől a nagyvállalati szintig egyaránt megfigyelhető jelenség.

Kulcsszavak: telephely, versenyképesség, gazdasági szerkezet, településpolitika

ECONOMIC STRUCTURE AND SETTLEMENT POLICY AS FACTORS OF BUSINESS LOCATION

Abstract: Within the framework of our questionnaire survey entitled Corporate assessment of the competitiveness of Hungarian settlements, a thousand entrepreneurs and company managers answered our questions. In our questionnaire, we sought answers to, among other things, what factors are preferred by the actors of the Hungarian corporate sphere when choosing their business location, which can be linked to the cities as a characteristic feature of the favorable economic structure, as well as the effective local settlement policy.

It can be stated that Hungarian businesses have become more cost-sensitive in the ten years covered by our research, and the availability of a skilled and efficient workforce has become even more important than before. Coupled with these changes was the increased significance of the activity in settlement policy, which is a phenomenon that can be observed in companies of different sizes.

Keywords: *business location, competitiveness, economic structure, settlement policy*

Bevezetés

A gazdasági tevékenységek térbeli megjelenése gazdaságtörténeti korszakonként nagyon változatos képet mutat. Az iparosítás előtti korokban a legfontosabb telepítési szempontok többnyire még agrárgazdasági jellegűek voltak, így a természeti erőforrások bősége, a felszíni és talajviszonyok, a víznyerés lehetőségei determinálták a gazdasági szereplők földrajzi elhelyezkedését. A XIX. századi iparosítás folyamatában legnagyobb magyarázó ereje a nyersanyaglelőhelyeknek, a tömeges szállításra alkalmas vízi utaknak és tengerpartoknak lett. A posztindusztériális társadalmakat elemezve kijelenthetjük, a gazdasági folyamatok földrajzi megkötöttsége a korábbiakhoz képest jelentősen csökkent. A deregulációs (liberalizációs) politika felerősödése, a versenyt korlátozó technikai és fizikai akadályok részleges vagy teljes felszámolása a korábbiaknál szabadabb piacválasztást, a többtelephelyes vállalati formák elterjedését, a transznacionális vállalatok piaci térnyerését eredményezte. Napjainkra egyre nagyobb számú vállalat kapcsolódhat be a nemzetközi piaci folyamatokba, melyek gyakran vállalaton belüli telephelyek között zajlanak (Koltai 2022b, Koltai & Filó 2021b). Ez a megnövekedett szabadság nemcsak a kibocsátott termékek és szolgáltatások, de az ehhez szükséges termelési tényezők áramlásában is testet ölt, általánossá téve a bárholon – bármit – bárhol – bárhová jelenséget (Lengyel 2003, 2010).

A határok nélkülivé váló gazdasági folyamatokat tovább erősíti a technológiai fejlődés, a modern információs és kommunikációs technikák megnövekedett gazdasági szerepe, amely a távolságból eredő költségeket és időigényt másodrendű kalkulációs szemponttá tette a működési helyszín megválasztásában. A gazdaság szerkezeti átalakulása, a szolgáltatások és a tudásalapú gazdaság fokozott térnyerése, az iparvállalatok gyártási folyamatainak részekre bontása tovább bővíti a nemzetközi gazdasági folyamatokba bekapcsolódó potenciális helyszínek körét, felerősítve azok differenciált jellemzőit. Természetesen a jelzett folyamatok konfliktusokat is eredményeznek, elég csak a munkahelyek térbeli elmozdulására, a lokális piacokon megerősödő konkurenciára, a globálisan korlátos erőforrásokért folytatott versengésre gondolnunk (Nagy 2010). A nemzetállamok szerepvesztésével a közigazgatás korábban elképzelhetetlen mértékű decentralizációja, ezzel párhuzamosan a regionális és települési autonómia fokozódása vált jellemzővé. Magyarország esetében ezt a folyamatot tovább erősítette a centralizált társadalomirányítás helyébe lépő piacgazdasági modell, amely amellet, hogy tág teret nyitott a térségi kapcsolatrendszerek bővülésének, felértékelte az ország minden pontját, megnyitva annak lehetőségét, hogy a lokális potenciál országossá vagy akár nemzetközivé bővíthessen (Nemes Nagy 1998).

1. A telephelyi tényezők átértékelése Magyarországon

Az 1980-as évek végéig Magyarországon nem beszélhetünk telephelyi adottságokon alapuló valódi versenyhelyzetről (Koltai & Filó 2021a, 2021b). A településhálózat fejlődése jellemzően központi döntésektől függött, a települések vezetőinek személyes kapcsolatait, a már akkor is létező lobby-tevékenységet leszámítva a helyi, endogén adottságok és erőforrások, a lokális társadalom nyújtotta kedvezőbb feltételek alig játszottak szerepet a gazdasági aktorok

helyszínválasztásában. A felülről irányított fejlesztési folyamatokat áthatotta az intézménytelepítés „modellszerű” gyakorlata, a szolgáltatók monopolizált helyzete, a közigazgatási szerepkör és besorolás elsődlegessége. Kevés sajátos profilú város jellemezte a korabeli településállományt, ehelyett egy meglehetősen homogén, koncentráltan fejlődő hazai városállomány képe rajzolódott ki. Mivel differenciák elsősorban a településhierarchia mentén jelentkeztek, mindez egy mozaikszerű térszerkezet kialakulásában öltött testet.

A korszakot elemző nemzetközi egyenlőtlenség-vizsgálatok alátámasztják, hogy a közép-kelet-európai szocialista országok a hasonló fejlettségű piacgazdaságokhoz képest regionálisan kiegyenlítettebb térszerkezetűek voltak, gazdasági fejlettség és jövedelmi különbségek szerinti differenciáik kisebb mértékűnek számítottak (Nemes Nagy 1996, Nemes Nagy & Tagai 2009, Lukács 2020). A harmonikus térszerkezet mögött meghúzódó túltámogatott termelőágazatok, a bér- és jövedelemviszonyokat átható nivelláció viszont alapjaiban állt szemben a piacgazdaságokat jellemző növekvő terciarizációval és jelentős infrastruktúra-fejlesztési igénnyel. A nélkülözhetetlen fejlesztésekhez hiányoztak a szükséges források, emiatt aztán nem is derülhetett ki, hogy valójában mely régiók és települések lettek volna alkalmasak a modern gazdaság fogadására és működtetésére, piaci alapú nemzetközi kooperációkban történő részvételre (Nemes Nagy & Ruttkay 1993, Nemes Nagy 1999).

A magyar települések telephelyi sikerességét mára elsősorban belső adottságaik határozzák meg. A településhierarchiában elfoglalt pozíció, a közigazgatási szerepkör mellett meghatározó faktorrá váltak gazdasági adottságaik és jövedelemszerzési lehetőségeik. A közszolgáltatásokkal szemben megerősödött a piaci alapú tevékenységek, főként a modern üzleti szolgáltatások magyarázó ereje, ami a terciar vállalkozások rugalmasabb telephely-választásán keresztül még több település számára tette lehetővé a gazdasági folyamatokba történő aktív bekapcsolódást. Felértékelődött a települések földrajzi elhelyezkedése, megközelíthetőségük, infrastrukturális ellátottságuk, történelmi-kulturális adottságaik, humán erőforrásaik képzettsége, az innovációt hordozó intézmények megléte, környezeti állapotuk és nem utolsósorban a helyi fejlesztéspolitika aktivitása (Enyedi 1996, Rechnitzer 1998, Lengyel & Rechnitzer 2000). A rendszerváltozással párosuló lehetőségeket azokban a térségekben tudták a legjobban kihasználni, ahol a képzett népesség gazdasági előnyre tudta alakítani felhalmozott szellemi-kulturális és kapcsolati-információs tőkéjét. Amennyiben ezek a tényezők egy térségben viszonylag kedvező infrastrukturális adottságokkal párosultak, szinte biztos volt a kedvező folyamatok beindulása (Rechnitzer 2019, Rechnitzer et al. 2019, Koltai 2022a, 2022b).

A privatizáción keresztül történő tőkebevonást az állami vagyon mennyiségének és minőségének földrajzilag nagyon eltérő indulófeltételei, az örökölt gazdasági kultúra determinálta. A zöldmezős beruházások esetében a nyugati piacokhoz (és Budapesthez) való közelség, a kedvező közlekedési és kommunikációs infrastruktúra, a képzett és olcsó munkaerő megléte, nem utolsósorban a helyi és központi gazdaságpolitika támogatása bírt meghatározó befolyással. A nemzetközi tőke tömegméretű megjelenése és annak a korábbiaktól gyökeresen eltérő telephely-választási szempontjai szintén a települések közötti verseny fokozódását eredményezték (Barta 2000, Hrubai 2000). Mindezek eredményeként a

verseny regionális dimenziója felerősödött, ami egyértelműen a regionális hovatartozás versenyképességet befolyásoló szerepének megerősödését jelzi. Mivel a gazdasági szereplők telephelyválasztása piacgazdasági törvényeket követ, egyértelműen láthatóvá váltak azok a települési differenciák, melyeket az állami tulajdonú gazdaság korábbi, nem piaci jellegű döntései még sikeresen elfedtek (Enyedi 1993, Bakos et al. 2011).

2. Kutatási módszertan

„A magyarországi települések versenyképességének vállalati megítélése” című, 2004–2005-ben lefolytatott kérdőíves kutatásunkat (Koltai 2014) 2016–2017-ben ismételtük meg (Koltai 2019, Koltai & Filó 2021a, 2021b). A rétegzett kérdőíves megkeresések (magyarországi vállalkozások régiók, vállalati méret és szektorok szerinti megoszlása) eredményeként ismét ezer vállalkozó, vállalatvezető adott választ kérdéseinkre. A vállalkozások földrajzi megoszlását alapul véve, 40 % feletti arányban a közép-magyarországi régióból kerültek ki a válaszadók, a többi régiót 8–12 % közötti arányban képviselték a megkérdezettek. Vállalati méret szerint a mikro- és kisvállalatok 96% feletti arányban szerepeltek mintánkban. A tercier ágazat képviselői közel 80%-os előfordulással képezték le a vállalati populációt, az iparvállalatok 17,5, az agrárvállalkozások 3,5%-os részarányt képviseltek. A személyes lekérdezéseknek köszönhetően a kitöltött kérdőívek szinte kivétel nélkül alkalmasak voltak a kiértékelésre. Kérdőívünkben három zárt, három nyitott és egy félig zárt kérdés keretében többek között az alábbiakra kerestünk választ:

- Milyen tényezőket részesítenek előnyben a magyar vállalati szféra szereplői telephelyük megválasztásakor?
- Mely városainkhoz kapcsolható karakterisztikus jegyként a kedvező gazdasági szerkezet (ágazati szerkezet, kapcsolódó iparágak, beszállítói kapcsolatok, háttérpar fejlettsége), valamint a hatékony helyi településpolitika (befektetés ösztönzés, városmarketing, ügyintézés, konfliktuskezelés módja)?

A tanulmány további részeiben részletesen megismertetésre kerülő hipotéziseink az alábbiakban foglalhatók össze:

Első hipotézisként a korábban magasra értékelt telephelyi tényezők (regionális elérhetőség, felvevőpiaci jelleg) további elsődlegességét vártuk. A részletes vizsgálat tárgyává tett szempontok (gazdasági szerkezet, helyi önkormányzat településpolitikája) a közép- és nagyvállalatok körében felértékelődik, ezzel szemben a települések felvevőpiaci jellege és környezetük minősége veszít fontosságukból.

Második hipotézisünk az ágazati megoszláshoz kapcsolódott, melynek értelmében sem a gazdasági szerkezet, sem a helyi önkormányzat településpolitikája tényezők kapcsán nem vártunk lényeges szektorközi differenciákat.

Mivel korábbi kutatási eredményeink alapján egyértelműen kirajzolódtak bizonyos regionális differenciák az egyes tényezők kapcsán, harmadik hipotézisünk értelmében mind a gazdasági szerkezet, mind a településpolitika megítélése esetében vártunk országrészek

közötti markáns különbségeket. A gazdaságilag kevésbé fejlett régiókban a helyi önkormányzatok aktivitásának felértékelődését prognosztizáltuk.

3. A telephelyi tényezők értékelése és azok faktorai

Az első kérdés keretében arra kerestünk választ, hogy az általunk kiválasztott telephelyi tényezők mennyire fontosak a működési helyszín kijelölésekor (Koltai 2019). Az alábbi tizenkét szempont értékelésére kértük a válaszadókat, ötfokozatú skálát alkalmazva:

1. a település gazdasági szerkezete (ágazati szerkezet, kapcsolódó iparágak, beszállítói kapcsolatok, háttérpar fejlettsége)
2. a település innovációs kultúrája, szellemi tőkepotenciálja (kutatás-fejlesztési kapacitások, felsőfokú oktatási intézmények, kutatóintézetek léte)
3. a regionális elérhetőség, a település földrajzi fekvése (közlekedési infrastruktúra, Budapest megközelíthetősége)
4. a működéssel kapcsolatos költségek (munkabérek, adók, adókedvezmények)
5. a helyi önkormányzat aktivitása, településpolitikája (befektetés ösztönzés, városmarketing, ügyintézés, konfliktuskezelés módja)
6. a település környezeti minősége (lakóhelyi adottságok, természeti és épített környezet, szabadidős, egészségügyi és oktatási intézmények)
7. a település közintézményekkel való ellátottsága (közszolgáltatások, hivatalok működése)
8. a település üzleti szolgáltatásai (bankhálózat, ipari park, vállalkozásfejlesztési iroda működése)
9. a munkaerő felkészültsége és hatékonysága (iskolai végzettség, nyelvismeret, munkatermelékenység, munkaerő-piaci adatok)
10. a település, mint felvevőpiac (piacméret, fogyasztói potenciál, vonzáskörzet jelleg)
11. a település demográfiai és társadalmi adottságai (korszerkezet, migrációs folyamatok, népsűrűség)
12. a település nemzetközi kapcsolatrendszere (külföldi érdekeltségű vállalkozások és beruházások, testvérvárosi kapcsolatok, turizmus)

(Érdekes összehasonlítási alapot biztosít a kompetencia- és intézményi versenyképességi, KIVI index (Szerb et al. 2023) 10 területi intézményi változójának, valamint a kisvállalati versenyképességi, KVI index (Szerb & Hornyák 2016) változóinak tartalma.)

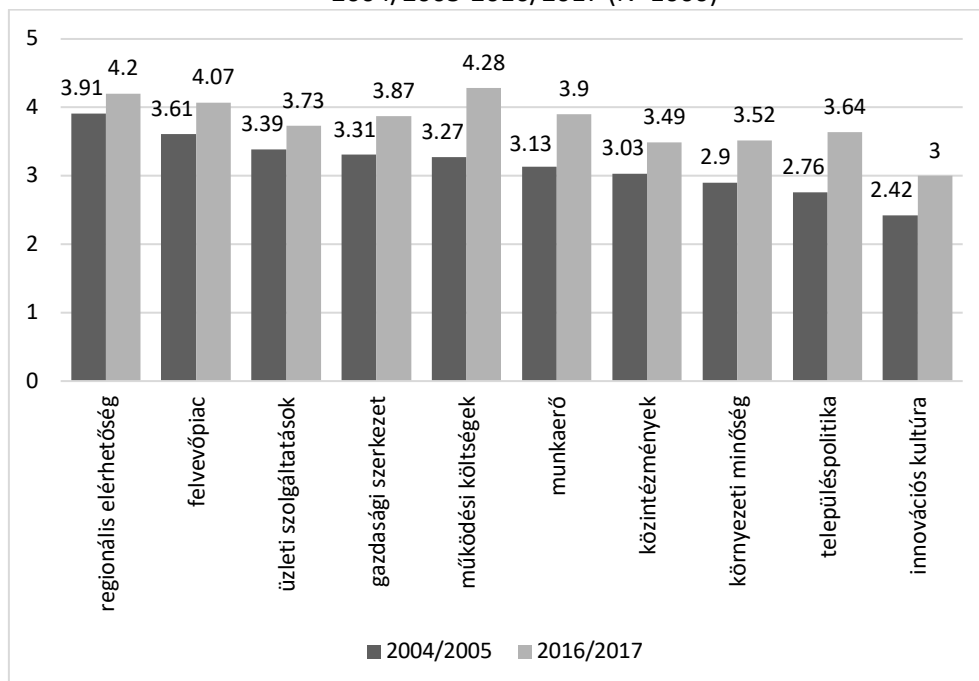
2004-2005-ös kutatásunk válaszadói első helyre a település regionális elérhetőségét, földrajzi fekvését sorolták, amit valamivel elmaradva a felvevőpiaci jelleg követett (Koltai 2014). A következő, közepesre értékelt tényezőcsoportot ekkor az üzleti szolgáltatások, a település gazdasági szerkezete, a működési költségek, a munkaerő képzettsége és a közintézményi ellátottság alkották. Sorrendben a környezeti minőség és a helyi önkormányzat településpolitikája következett, a legalacsonyabb értéket pedig a település innovációs kultúrája kapta.

Megelőző kutatásunk szempontrendszerét két új tényezővel (demográfiai és társadalmi adottságok, a település nemzetközi kapcsolatrendszere) egészítettük ki, ezzel is tovább

árnyalva a válaszadási lehetőséget. Újabb kutatásunk eredményei alapján a rangsor első helyére már a működéssel kapcsolatos költségek kerültek, amit a település regionális elérhetősége és a felvevőpiaci jelleg követ (1. ábra). A következő csoportot a munkaerő felkészültsége és hatékonysága vezeti, megelőzve a település gazdasági szerkezetét, az üzleti szolgáltatásokat, a helyi önkormányzat településpolitikáját, a környezeti minőséget és a közintézményi ellátottságot. Továbbra is az alacsonyabbra értékelt tényezők körében szerepel az innovációs kultúra, ahogy szintén a lista végén találjuk mindkét új szempontunkat, a demográfiai-társadalmi adottságokat és a település nemzetközi kapcsolatrendszerét (Koltai 2022a).

Korábbi tényezőink kivétel nélkül magasabb pontértéket kaptak. Közülük az átlagosnál nagyobb mértékben nőtt a helyi önkormányzat településpolitikájának, a működési költségeknek, a munkaerő felkészültségének, a település innovációs kultúrájának és a környezeti minőségnek a magyarázó ereje. Kijelenthető, hogy a magyar vállalkozások egyrészt költségérzékenyebbé váltak a vizsgált bő tíz évben, másrészt fontosabbá vált számukra a felkészült és hatékony munkaerő megléte vagy éppen annak hiánya. Ha figyelembe vesszük a munkaképes korú népesség (15–64 évesek) létszámának országos csökkenését, mely alól egyedül Közép-Magyarország jelentett kivételt a vizsgált másfél évtized viszonylatában, bátran kijelenthető, hogy a kvalifikált munkaerő megszerzése egyre komolyabb kihívások elé állítja a magyar vállalkozásokat (Lengyel & Varga 2018, Rechnitzer 2019).

1. ábra: A telephelyi tényezők fontossági sorrendje a magyar vállalatok megkérdezése alapján, 2004/2005-2016/2017 (N=1000)

Forrás: Koltai & Filó (2021b)

Megelőző és újabb felmérésünk eredményeit abból a szempontból is összehasonlítottuk, hogy a változók közötti kapcsolatrendszer hasonló faktorstruktúrát rajzol-e ki (Koltai & Filó 2021b).

A figyelembe vett változók közti szoros korreláció alapján azok alkalmasnak mutatkoztak az újabb faktorelemzésre, a faktoranalízis során a változók információtartalmának 76 százalékát őriztük meg. Az optimális táblázatot varimax rotációt alkalmazva, négy iterációt követően kaptuk meg (1. táblázat).

1. gazdasági fejlettség faktor (gazdasági szerkezet, innovációs kultúra, regionális elérhetőség, munkaerő felkészültsége, nemzetközi kapcsolatrendszer),
2. üzleti környezet faktor (településpolitika, környezeti minőség, közintézmények),
3. piac faktor (felvevőpiac jelleg, demográfia-társadalom),
4. költség faktor (működési költségek).

Korábbi eredményeinkhez képest azt látjuk, hogy a regionális elérhetőség tényező a piac faktorból átkerült a gazdasági fejlettség faktorba és szintén itt jelenik meg az új tényezők egyike, a település nemzetközi kapcsolatrendszere. (Az üzleti szolgáltatások tényező szintén a gazdasági fejlettség faktorról mutatja a legszorosabb kapcsolatot, de a kapcsolat szorossága elmarad a 0,5-ös szinttől.) A korábbi üzleti környezet faktor kibővül a településpolitika és a környezeti minőség tényezőkkel, míg másik új tényezőnk, a demográfiai és társadalmi adottságok a piaci faktorban szerepel.

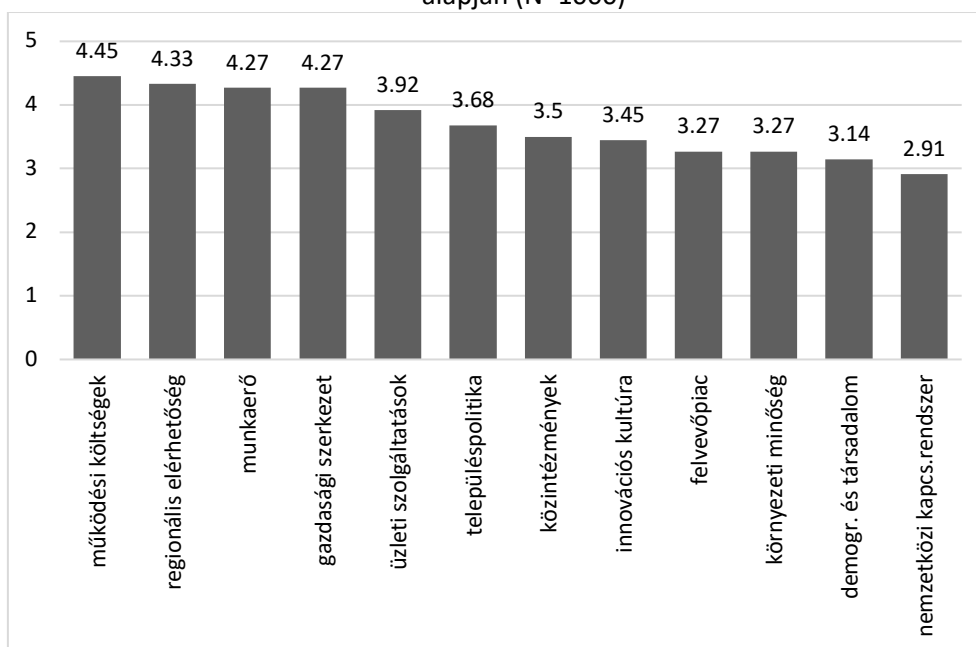
1. táblázat: A telephelyi tényezők faktorai a magyar vállalatok megkérdezése alapján (N=1000)

Tényezők	Üzleti környezet faktor	Gazdasági fejlettség faktor	Piac faktor	Költség faktor
gazdasági szerkezet		0,670		
innovációs kultúra		0,746		
regionális elérhetőség		0,551 ←		
működési költségek				0,846
településpolitika	0,733			
környezeti minőség	0,714			
közintézmények	0,681			
üzleti szolgáltatások		(0,442)		
munkaerő		0,544		
felvevőpiac			0,822	
demográfia-társadalom			0,749	
nemzetközi kapcsolatok		0,529		

Forrás: Koltai & Filó 2021b

A mikrovállalkozások válaszai, mintánkban szereplő magas arányuk miatt, teljesen egybeestek a reprezentatív minta válaszaival, ahogy a kisvállalatok (10-49 fő) esetében sem tapasztaltunk számottevő különbséget. Ezzel szemben a középvállalatok (50-249 fő) és főleg a nagyvállalatok (250 fő felett) válaszai már lényeges különbségeket mutatnak. A középvállalatoknál a munkaerő felkészültsége kapta a legmagasabb értéket, amit szintén jelentősen felértékelve a működéssel kapcsolatos költségek, a regionális elérhetőség és a település gazdasági szerkezete követ. Lényegesebb szemponttá vált középvállalati szinten az innovációs kultúra, ellenben jóval hátrébb került a település felvevőpiaci jellege. A nagyvállalati válaszok alapján a még magasabbra értékelt működési költségeket a regionális elérhetőség és a munkaerő felkészültsége követi, ahogy esetükben szintén fontosabbá vált a gazdasági szerkezet és az innovációs potenciál jelentősége (2. ábra).

2. ábra: A telephelyi tényezők fontossági sorrendje a magyar nagyvállalatok megkérdezése alapján (N=1000)

Forrás: Koltai & Filó (2021b)

Várakozásainknak megfelelően ekkor a települések felvevőpiaci jellege és környezetük minősége veszít fontosságából, ami továbbra is jól jelzi, hogy a nagyvállalatok elsősorban nem a helyi piacra termelnek és esetükben a működési helyszín sokkal kevésbé lakóhelyi, mint inkább telephelyi szempontokat kell, hogy kiszolgáljon.

Első hipotézisünk teljesülése azért mondható részlegesnek, mivel a működéssel kapcsolatos költségek nem várt módon kerültek a rangsor élére. A gazdasági szerkezet továbbra is meghatározó telephelyi tényező maradt, míg a helyi településpolitika magyarázó ereje várakozásainkat meghaladó mértékben nőtt. Mindez a közép- és nagyvállalati körre kiemelten érvényesnek számít.

2. táblázat: A telephelyi tényezők szektorális differenciái a mikro- és kisvállalkozások megkérdezése alapján (N=1000)

	mezőgazdaság	ipar	szolgáltatás, kereskedelem
gazdasági szerkezet	3,94	4,01	3,83
településpolitika	3,66	3,76	3,61

Forrás: saját kérdőíves felmérés

A telephelyi tényezők szektorális differenciáit elemezve kijelenthető, hogy a vizsgált tényezők esetében nem beszélhetünk számottevő különbségekről az eltérő szektorok kapcsán, ami megerősíti második hipotézisünket (2. táblázat).

Ellentmondva harmadik hipotézisünknek, mindössze egy-egy kiugróan magas, illetve alacsony értékről tudunk beszámolni az egyes régiók esetében és egyik tényező kapcsán sem találunk területileg összefüggő, régióhatárokon átnyúló differenciákat. Magyarázatként szolgálhat erre Lengyel és Varga (2018) tanulmánya, mely szerint az egyes régiókon belül is nagyon eltérő jegyeket mutató megyetípusok helyezkednek el egymás közelében. A szerzők által definiált öt megyetípus (centrum, feldolgozóipari FDI, újraiparosodó, tudásközpont, rurális) közül legalább kettő, több esetben (Észak-Alföldön és Dél-Alföldön) akár három különböző típus képezi le az egyes régiókat.

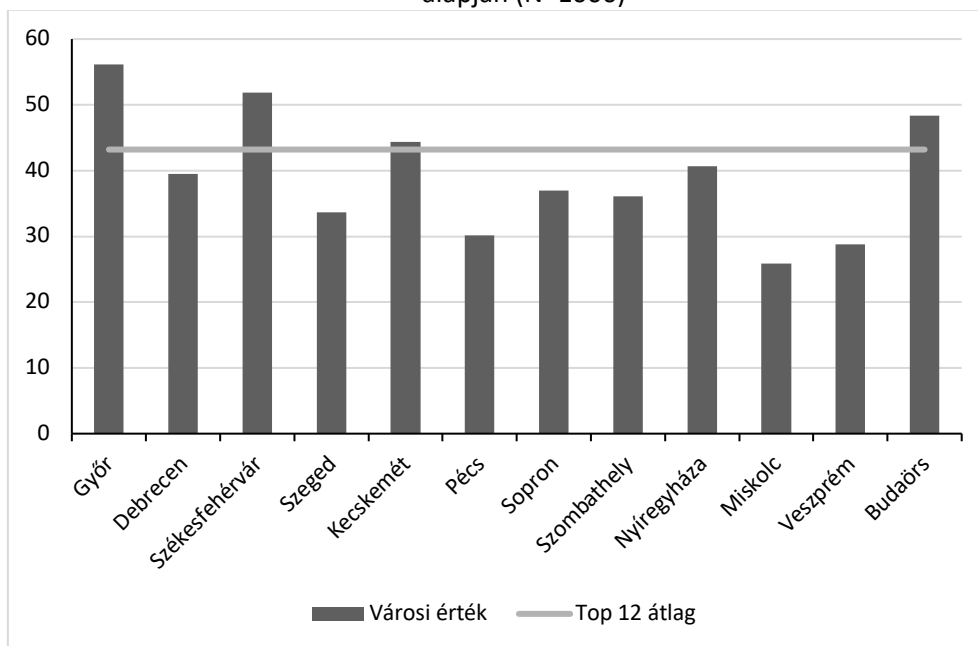
4. A magyarországi települések telephelyi vonzerőjének megítélése

A településfejlesztési elképzelések számára hasznos információval szolgálhat kutatásunk azon része, amikor arról kérdeztük a vállalatokat, milyen mögöttes okok miatt tartanak sikeres telephelynek egy adott települést. Részletes elemzésre az 5%-os említési küszöböt meghaladó 12 település esetében vállalkoztunk (Koltai 2022a, 2022b).

Amennyiben valamennyi telephelyi tényező esetében összehasonlítjuk az említett településeket, jól megmutatkoznak bizonyos pozitív (és persze negatív) irányú elmozdulások a rangsorokban, kirajzolva ezzel az egyes települések karakteres jegyeit, illetve meglévő hiányosságait. (Hangsúlyozni szeretnénk, hogy az átlag a legsikeresebbnek gondolt 12 település adataiból áll elő, így az semmiképpen sem értelmezhető valamennyi magyarországi településre.) Az átlag feletti érték ebben az értelemben arra hívja fel a figyelmet, hogy az adott telephelyi tényező a többi városhoz képest karakteresebben jelenik meg a település sikerességének magyarázatai között. Úgy véljük, minél több telephelyi tényező kapcsán tud egy adott település átlagot meghaladó értékű, markáns jellemvonást felmutatni, annál megalapozottabbnak számít versenyképessége.

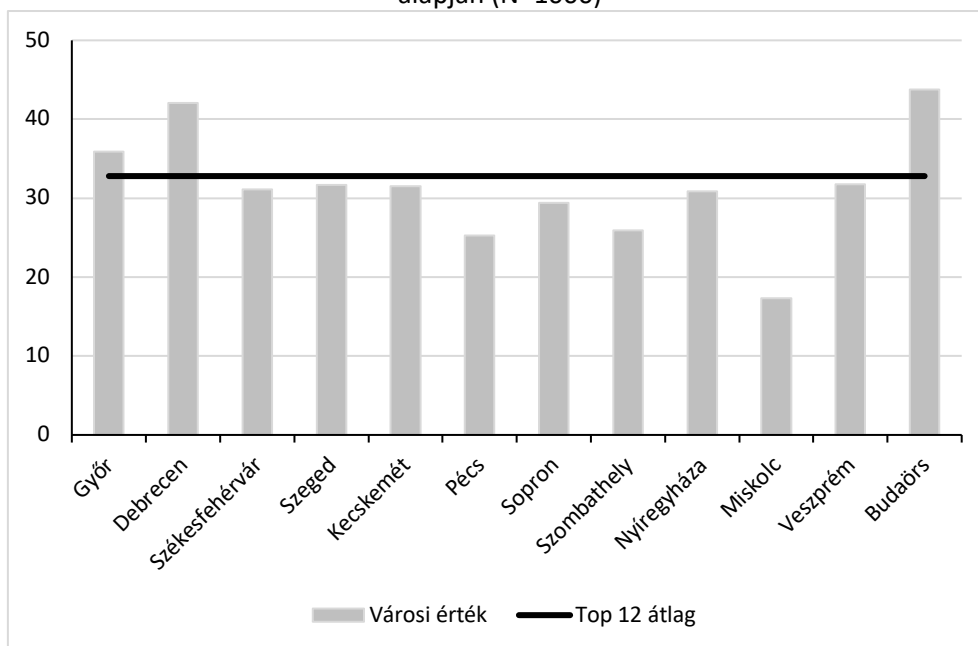
A település gazdasági szerkezete (ágazati szerkezet, kapcsolódó iparágak, beszállítói kapcsolatok, háttérpar fejlettsége) esetében Győr, Székesfehérvár, Kecskemét és Budaörs emelkednek ki az átlagból (3. ábra), míg a helyi önkormányzat aktivitása, településpolitika (befektetés ösztönzés, városmarketing, ügyintézés menete, konfliktuskezelés módja) Győr, Debrecen és Budaörs esetében mutat kiemelkedő értéket (4. ábra).

3. ábra: A települések gazdasági szerkezetének megítélése a magyar vállalatok megkérdezése alapján (N=1000)

Forrás: Koltai & Filó (2021a)

4. ábra: A helyi önkormányzat településpolitikájának megítélése a magyar vállalatok megkérdezése alapján (N=1000)

Forrás: saját kérdőíves felmérés

Győr kapcsán kiemelendő, hogy 10 tényező esetében is átlagot meghaladó értékkel jellemezhető, ami jól alátámasztja a város sokrétű versenyképességét. Mindössze a működési költség az a telephelyi tényező, amely a többi városhoz képest kevésbé domináns, a város közintézményekkel való ellátottságát pedig átlagos gyakorisággal említik a válaszadók a magyarázatok sorában. A város kiemelkedően kedvező megítélését jól példázza, hogy bár

több, mint 700 válaszadó említi a várost valamilyen okból versenyképesnek, az egy főre jutó pontérték így is itt a legmagasabb. A városra nem egyszerűen sok vállalat tekint pozitívan, de mindezt nagyszámú és főleg magasra értékelt telephelyi tényező indokával teszik. (A telephelyválasztás okait kutatva Lux (2013) Győr kapcsán szintén kiemeli a munkaerő kvalitatív tényezőinek meglétét, valamint az egyetem nyújtotta szolgáltatásokkal való elégedettséget. Rechnitzer (2016) a győri területi tőke dimenziókat (gazdaság, kultúra, társadalom) elemezve arra a megállapításra jutott, hogy míg a gazdasági tőke tartalmak jelentősen meghaladják a többi régióközpont adatait, addig a kulturális (elsősorban humán) tőke viszonylatában csökkenő mértékű lemaradásai vannak a városnak. Molnár et al. (2018) nagyvárosok gazdasági teljesítményének összehasonlító elemzésében Győrt az erősen újraiparosodott, külföldi nagyvállalatok által dominált és vállalati mutatóiban erős nagyváros csoport tagjaként definiálták, megemlítve az alacsony helyi hozzáadott értékből és a nemzetközi termelési hálózatokba történő egyoldalú integrálódásból származó veszélyforrást is.)

Az egy válaszadóra jutó súlyozott átlagértékek alapján éppen ellentétes a tapasztalatunk Debrecen, Szeged, Pécs és Miskolc esetében, ahol a válaszadók kevesebb és egyben kevésbé fontos tényezőkkel indokolják a települések versenyképességét. (A már hivatkozott KIVI index pillérei közül (Szerb et al. 2023) gazdasági szerkezettel kapcsolatos eredményeink a „hazai piac és verseny” pillérrel, míg a helyi önkormányzat aktivitása, településpolitika tényezőnk nem meglepő módon a „döntéshozatal” pillérrel mutat hasonlóságot.)

5. Összefoglalás

Amellett, hogy a magyar vállalkozások költségérzékenyebbé váltak, egyidejűleg fontosabbá vált számukra a felkészült munkaerő megléte, ami egyértelműen visszavezethető a munkaképes korúak számbeli csökkenésére és a vizsgált időszakban tapasztalható szűkülő kvalifikált munkakínálatra. Ezekhez a változásokhoz párosul a helyi önkormányzatok településpolitikai aktivitásának megnövekedett jelentősége, ami a mikroszinttől a nagyvállalati szintig egyaránt megfigyelhető. Közép- és nagyvállalati körben valamivel meghatározóbb a települések gazdasági szerkezetének magyarázó ereje, még fontosabbak a működési költségek és a minőségi munkaerő megléte. Az egyidejűleg lokalizált versenyelőnyökre épülő és erőteljes nemzetközi beágyazottságot biztosító, városhálózatokra alapozott fejlődés megteremtése komoly kihívások elé állítja vidéki nagy- és középvárosainkat. Fejlesztéspolitikai aspektusból mindez azért különösen sürgető feladat, mivel az európai léptékben középvárosok hiánya miatt Budapest az egyetlen, amely jelentősebb, akár globális funkciók betöltésére is vállalkozhat, többi településünk egyelőre nem részese a nemzetközi városhálózatnak, gyakran tágabb környezetének dinamizálására sem alkalmas.

A régóta vágyott policentrikus, magas adaptációs képességű, ezáltal fenntartható fejlődéssel szemben a külső függőségből, alacsony hozzáadott értékű gazdasági tevékenységekből származó kedvezőtlen adottságokat a munkaerőhiány és az emelkedő működési költségek tovább fokozzák. Mivel a vidéki városok funkcionálisan gyengék és elmaradnak az elégséges méretgazdasági kritériumoktól, mindezt másokkal kooperálva, fejlesztő együttműködések keretében célszerű megtenniük. A hazai települések számára sem

automatizmus az elért eredmények megőrzése, amit a nemzetközi léptékben folyamatosan változó telephelyi tényezők (működési költségek emelkedése, urbanizációs hatások, digitalizáció térnyerése stb.) csak megerősítenek. Elkerülhetetlen kényszer a területi tőke komponenseinek folyamatos megújítása, melynek során ki kell jelölni azokat az elsősorban alulról szerveződő, térségi specializáción és endogén erőforrásokon alapuló fejlesztési stratégiákat, mellyel hosszú távon is biztosíthatóvá válhat további sikeres működésük.

Az elmúlt években tapasztalt drasztikus költségnövekedés a vállalati működés szinte minden szegmensét érintette. Az energiahordozók és nyersanyagok áremelkedése, a szállítási és bérköltségek megugrása nyomán az újbóli elemzés tárgyává tett telephelyi tényezők közül egyrészt a működési költségek, a világjárvány hatásaként pedig a korábban hátrébb sorolt környezeti minőség felértékelődését prognosztizáljuk. Bár véleményünk szerint a nagyvárosok a telephelyválasztás során továbbra is előnyt élveznek, valamelyest felzárkóznak hozzájuk az alacsonyabb lélekszámú települések. Ezekre a hipotézisekre folyamatban lévő kutatásunk fog adekvát válaszokkal szolgálni.

Felhasznált irodalom

- Bakos N., Hidas Zs. & Kezán A. (2011). Területi különbségek Magyarországon. A főbb társadalmi és gazdasági folyamatok az ezredforduló után. *Területi Statisztika* 51 (4): 335-357.
- Barta Gy. (2000). A külföldi működő tőke szerepe a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában. In: Horváth Gy. & Rechnitzer J. (szerk.) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs: MTA RKK, 265-281.
- Enyedi Gy. (1996). *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület
- Enyedi Gy. (1993). Társadalmi-területi egyenlőtlenségek és területi politika Magyarországon. In: Enyedi Gy. (szerk.) *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon*. Budapest: KJK, 9-21.
- Hrubi L. (2000). A gazdasági térszerkezet változásai Magyarországon. In: Horváth Gy. & Rechnitzer J. (szerk.) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs: MTA RKK, 237-264.
- Koltai Z. (2022a). Pécs telephelyi tényezőinek vállalati megítélése. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7 (1): 57-71. doi:10.15170/TVT.2022.07.01.04
- Koltai Z. (2022b). Felértékelődő telephelyi tényezők Magyarországon? A környezeti minőség és a nemzetközi kapcsolatrendszer vállalati megítélése. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7 (3): 17-31. doi:10.15170/TVT.2022.07.03.02
- Koltai Z. (2019). Magyarországi gazdasági központok és mobilitási hajlandóság a telephelyi tényezők tükrében. *Földrajzi Közlemények* 143 (4): 324-338. doi:10.32643/fk.143.4.3
- Koltai Z. (2014). *Sikeres és versenyképes városok, Piackutatás a magyar települések körében*. Pécs: PTE FEEK
- Koltai Z. & Filó Cs. (2021a). A hazai nagyvárosok sikerességének tényezői a vállalati vélemények tükrében. *Tér és Társadalom* 35 (1): 92-112. doi:10.17649/TET.35.1.3213
- Koltai Z. & Filó Cs. (2021b). A magyarországi városok telephelyi tényezőinek vállalati megítélése. *Területi Statisztika* 61 (1): 79-104. doi:10.15196/TS610104
- Lengyel I. (2010). *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Lengyel I. (2003). *Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon*. Szeged: JATEPress
- Lengyel I. & Rechnitzer J. (2000). A városok versenyképességéről. In: Horváth Gy. & Rechnitzer J. (szerk.) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs: MTA RKK, 130-152.
- Lengyel I. & Varga A. (2018). A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák. *Közgazdasági Szemle* 65 (5): 499-524. doi:10.18414/KSZ.2018.5.499

- Lukács P. (2020). Az urbanizáció és a lakosság kulturális színvonalának összefüggései az alföldi városokban. *Területi Statisztika* 60 (1): 50-75. doi.:10.15196/TS600106
- Lux G. (2013). Kritikus tömeg alatt: a fejlesztési együttműködés lehetőségei a kisebb nagyvárosokban. *Tér és Társadalom* 27 (4): 52-74.
- Molnár E., Dézsi Gy., Lengyel I. M. & Kozma G. (2018). Vidéki nagyvárosaink gazdaságának összehasonlító elemzése. *Területi Statisztika* 58 (6): 610-637. doi.:10.15196/TS580604
- Nagy G. (2010). A centrumok és erőterek változásai a világ gazdaságában. In: Mészáros R. (szerk.) *A globális gazdaság földrajzi dimenziói*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 172-198.
- Nemes Nagy J. (1999). Elágazó növekedési pályák az ezredvégi Magyarországon. In: Nemes Nagy J. (szerk.) *Helyek, terek, régiók*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 65-86.
- Nemes Nagy J. (1998). Vesztesek - nyertesek – stagnálók. A társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói. *Társadalmi Szemle* 53 (8-9): 5-18.
- Nemes Nagy J. (1996). Centrumok és perifériák a piacgazdasági átmenetben. *Földrajzi közlemények* 120 (1): 31-48.
- Nemes Nagy J. & Ruttkay É. (1993). Vállalkozások területi terjedése (1982-1991). In: Enyedi Gy. (szerk.) *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon*. Budapest: KJK, 127-142.
- Nemes Nagy J. & Tagai G. (2009). Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. *Területi Statisztika* 49 (2): 152-169.
- Rechnitzer J. (2019). A hazai nagyvárosok gazdasági szerkezetének néhány sajátosságai. In: Sebestyén Szép T. & Nagy Z. (szerk.) *Ember - Tér - Idő: Tanulmányok Kocziszkó György tiszteletére*. Miskolc: Bóbor Kiadó, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 218-228.
- Rechnitzer J. (2016). *A területi tőke a városfejlődésben. A Győr-kód*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus
- Rechnitzer J. (1998). *A privatizáció regionális összefüggései*. Budapest: Kulturtrade
- Rechnitzer J., Berkes J. & Filep B. (2019). The most important city development initiatives of Hungary. *Regional Statistics* 9 (2): 20-44. doi.:org/10.15196/RS090204
- Szerb L., Hornyák M., Krabátiné Fehér Zs. & Rideg A. (2023). Magyarországi városrégiók versenyképességének mérése és elemzése. *Közgazdasági Szemle* 70 (2): 119-148. doi.: 10.18414/KSZ.2023.2.119
- Szerb L. & Hornyák M. (2016). A magyar kisvállalatok versenyképességének vizsgálata regionális összehasonlításban. In: Lengyel I. & Nagy B. (szerk.) *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása*. Szeged: JATEPress, 307-325.